

Др Зоран Лакић

ЗАВНО ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ — НОВИ КВАЛИТЕТ У РАЗВИТКУ НАРОДНЕ ВЛАСТИ 1943. ГОДИНЕ

Земаљско антифашистичко вијеће народног ослобођења Црне Горе и Боке заузима истакнуто мјесто у историји народноослободилачког покрета и револуције црногорског народа. Оно је најрепрезентативније руководство НОП-а у Црној Гори у времену од јесени 1943. године па до коначног ослобођења Црне Горе 1945. године. То је вријеме пуне стратегијске офанзиве НОР-а и његове афирмације у земљи и изван ње, вријеме када су вођене судбоносне борбе и, најзад, вријеме коначне побједи НОР-а и револуције у Црној Гори и на ширем подручју Југославије. Побједу НОР-а и револуције омогућио је отпор, умјесто чекања. Чекање се претворило у колаборацију са непријатељем, док се отпор претворио у побједу над непријатељем. Окупаторска теза о немогућности заједничког живота народа Југославије поражена је рађањем нове, здравије и боље Југославије, чији су темељи ударени у Јајцу новембра 1943. године.

Ратна јесен 1943. године испуњавала је оптимизмом све патриоте и борце против фашизма на свим меридијанима. Сасвим је измијењена војно-политичка констелација снага у оквиру другог свјетског рата. Капитулација Италије 8. септембра 1943. године донијела је дуго очекивани темељни војно-политички прелом у корист НОП-а. Италијански окупациони систем се распао, а општи устанички талас захватио је Истру, Далмацију, Хрватско приморје, Словенију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Санџак, западну Македонију. Крајем 1943. године војна сила НОР-а нарасла је на 320 хиљада бораца, распоређених у 9 корпуса, 27 дивизија, 20 самосталних батаљона и 99 партизанских одреда. Ослобођена територија захватала је простор од 130.000 km.² Добивши признање у Техерану као самостална ратујућа сила, — Народноослободилачка војска Југославије увршћена је у савез-

ничку стратегију, јер је постала дио савезничкога фронта у антифашистичкој коалицији. Дотадашња политика Савезника (Британаца) подржавања „оба покрета“ у земљи — практично више није била реална.

Ове промјене позитивно су утицале на стање и у Црној Гори, гдје су се налазиле знатне снаге Народноослободилачке војске. Јединице од којих је управо у то вријеме формиран Други ударни корпус (10. 09. 1943) за врло кратко вријеме ослободиле су Пљевља, Б. Поље, Колашин, Матешево, Андријевицу, Беране, Шавник, Жабљак, Велимље, Вилусе, Грахово и друга мања мјеста у овом дијелу Црне Горе.¹ Тако је у Црној Гори створена велика слободна територија, која је обухватала око 2/3 данашње СР Црне Горе.

Савезничке побједе, слом Италије и стални успјеси НОВ Југославије повољно су политички утицали на даљу диференцијацију међу заведеним масама и снагама које су се до тада држале неутрално. Оне су се увјериле да се савезнички фронт сасвим приближио Балкану и нашој земљи, да је НОП дио тога фронта, да Савезници и када би хтјели — не могу да га заобилазе. Ликвидација четничких снага у Црној Гори у јесен 1943. године показала је, само по себи, до ког степена су оне биле лишене народне подршке и практично немоћне за опстанак без италијанске подршке.

Анализа војно-политичких промјена насталих у јесен 1943. године упућивала је КПЈ, као руководиоца НОР-а и револуције, на озакоњивање плодова дотадашње борбе народноослободилачких снага, јер је сазрео тренутак који се није могао и смио пропустити. Наиме, сазрела је идеја да се АВНОЈ реорганизује као „политички форум“ НОП-а. Пожуривање федеративне институционализације Југославије подстакнуто је стварањем земаљских антифашистичких вијећа народног ослобођења — у Хрватској и Словенији октобра, а у Црној Гори, Санџаку и Босни и Херцеговини новембра 1943. године.²

Оснивање ЗАВНО Црне Горе и Боке — Историографија НОР-а и револуције утврдила је да се у духу Првог засједања АВНОЈ-а приступило оснивању земаљских вијећа као путоказа за рјешавање националног питања у државноправном смислу. Наиме, рјешавања националног питања у вишенационалној заједници тијесно је везано са питањем федеративног уређења заједнице. Лењинов став о праву народа на самоопредељење претпоставља потребу увођења федерализма као облика државног уређења. Федерализам је, у ствари, најприкладнији облик рјешавања националног питања у оквиру једне државе. Он је услов заједнице у различитостима, која може бити национална и регионална, а циљ му је прво стварање а потом развијање јединства, које треба

¹ Радован Вукановић, *Други ударни корпус*, Титоград 1982.

² Слободан Нешовић и Бранко Петрановић, *АВНОЈ и револуција*, Београд 1983.

да ликвидира неравноправност и сукобе који долазе као његова последица. Социјалистички федерализам чини досљедно спроведен принцип равноправности народа или регија.

Оснивању ЗАВНО Црне Горе и Боке у Колашину 15. и 16. новембра 1943. године,³ претходиле су интензивне организационе и политичке припреме.

Организационе припреме биле су повјерене локалним органима власти који су у Колашину добро функционисали. Као што је познато, у Колашину се тих дана нашло преко 600 делегата и гостију, које је ваљало збринути у сваком погледу, а прије свега са становишта исхране и смјештаја. Такође је ваљало оспособити зграду и просторију која би могла примити толики број посјетилаца. Даље, требало је просторији, згради и читавом граду дати свечанији изглед, како би се и на тај начин примижетило да Колашин својој бурној и богатој историјској прошлости придодаје још један историјски догађај. Ова страна припрема скупштине ЗАВНО Црне Горе и Боке још није адекватно објашњена. У сјећањима вијећника ЗАВНО, нарочито на ове новембарске дане 1983. године, читамо и чујемо да су организационе припреме биле веома сложене, али да су на најбољи могући начин благовремено обављене. Можда су оне најсажетије дате у сјећањима једног од вијећника које је забиљежила „Побједа“, у броју од 15. новембра 1983. године: „Овај град је тих дана, иако разорен и порушен, заиста по свему одавао слику ратне престонице Црне Горе. У Колашину је било све спремно, распоред и организација беспрекорна, знало се гдје ће ко и са ким да спава, храна је била обезбијеђена. Народ Колашина је учинио све што је могао да што боље угости преко 600 делегата и гостију. Сви су они били смјештени по приватним кућама“.⁴ Сличну оцјену налазимо и у бројним документима тога времена.

Политичке припреме за сазив скупштине ЗАВНО Црне Горе и Боке биле су, у оперативном смислу, повјерене Иницијативном одбору, који је за ту прилику и тим поводом формиран, вјероватно, почетком октобра 1943. године — у врло репрезентативном саставу.⁵ Стварне политичке припреме почеле су од проширене сједнице Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак, која је одржана још 17. августа 1943. године, премда се политичко руководство НОР-а у Црној Гори још у јуну 1943. године носило мишљу „за формирање Антифашистичког вијећа за Црну Гору и Боку“.⁶

³ Зоран Лакић, *ЗАВНО Црне Горе и Боке*, Титоград 1963.

⁴ „Побједа“ — Титоград 15. XI 1984, Слобода се већ назирала.

⁵ У Иницијативном одбору су били: Војислав М. Нововић, Душан Ђуровић, Михаило Грбић, Нико Павић, Вељко Зековић, Перо Раичковић, Јован Ђетковић, Ђоко Павићевић, Перо Ш. Ивановић, Петар Лековић, Марко Вујачић и Гојко Гарчевић.

⁶ АИИТ IV 3 с — 1/43/ — Писмо Јована Ђетковића штабу Ловћенског НОП одреда 5. 06. 1943. г.

Као што је познато, непосредна иницијатива за оснивање ЗАВНО потекла је од Јосипа Броза Тита. Занимљиво је истаћи да Тито сугерише оснивање „Антифашистичког вијећа народног ослобођења за те крајеве“, при чему мисли на Црну Гору, Боку, Санџак и Метохију.⁷ Првобитно је било одлучено да се скупштина ЗАВНО Црне Горе и Боке одржи 1. новембра 1943. године у Жупи Никшићкој. Скупштина је, међутим, одложена за двије недеље, углавном из војничких разлога, али и „због извјесних неријешених питања која су у вези са њом“. Политичко руководство НОП-а у Црној Гори, наиме, инсистирало је „да се конференција политички припреми у масама“, „да се делегати популаризују и да буду заиста представници народа и у том погледу“.⁸

Након припрема, скупштина ЗАВНО Црне Горе и Боке одржана је у Колашину 15. и 16. новембра 1943. године. Међу преко 600 присутних, било је 538 изабраних делегата — родољуба из редова свих социјалних структура црногорског друштва: познати научни, просвјетни и културни радници, сликари и књижевници, свештеници, студенти и ђаци, затим представници радничке класе, сељаштва и других народних слојева. Међу делегатима је био и велики број младих и неколико жена.⁹ Сви су они бирани демократским путем и на начин који је био могућ у ратним условима. Представљали су народ из свих крајева Црне Горе, укључујући и оне неослобођене. Тиме се јасно ставило до знања да црногорски народ никада није прихватио разбијање Југославије и распарчавање њене интегралне територије. Међу изабраним делегатима били су и први народни одборници, изабрани такође демократским путем (у органе револуционарне власти) још у јулу 1941. године, затим учесници Скупштине родољуба Црне Горе и Боке која је одржана у Острогу 8. 2. 1942. године и Скупштине родољуба Црне Горе, Боке и Санџака која је одржана на Тјенштиту 16. јуна 1942. године, као и црногорски вијећници са Првог засједања АВНОЈ-а у Бихаћу новембра 1942. године. Све то говори о континуитету револуционарних токова у Црној Гори, о реализацији идеја њихових твораца и утемељивача.

На дводневном засједању у Колашину Скупштина је изабрала ЗАВНО Црне Горе и Боке, као највиши политички и представнички орган НОП-а у Црној Гори. ЗАВНО Црне Горе и Боке имао је 118 чланова. Извршни одбор, са прерогативима ратне владе, бројао је 11 чланова. Његов предсједник био је угледни родољуб др Нико Миљанић, професор универзитета. Такође су изабрана по два вијећника АВНОЈ-а за свих 11 срезова важеће административно-територијалне подјеле Црне Горе.¹⁰ Вијећници за срезове Бијело Поље и Пљевља организационо су били укључени у

⁷ З. Лакић, н. ђ., стр. 15. Титово писмо Ивану Милутиновићу.

⁸ Др Зоран Лакић, *Народна власт у Црној Гори 1941—1945*, Београд, Цетиње 1981, стр. 306—307.

⁹ Исто, стр. 309.

¹⁰ З. Лакић, *ЗАВНО...*, стр. 77—81.

ЗАВНО Санџака, који је конституисан у Пљевљима 20. новембра 1943. године.

Одлуке ЗАВНО Црне Горе и Боке. — Скупштина у Колашину је усвојила важна документа: Резолуцију о оснивању ЗАВНО Црне Горе и Боке, Резолуцију о организацији ЗАВНО Црне Горе и Боке и Проглас народу Црне Горе и Боке.¹¹ По својој форми и садржају ова документа представљају својеврсни манифест народноослободилачке борбе.

Ваља рећи да је ЗАВНО Црне Горе и Боке од свог оснивања до прерастања у Црногорску антифашистичку скупштину народног ослобођења (ЦАСНО) јула 1944. године припремио око 400 разних одлука и упутстава, којима се регулише живот на ослобођеној територији и стимулише рад НОО за обављање све сложенијих задатака. Додајмо томе још преко 4.000 нормативних аката које је ЦАСНО издао од јула 1944. па до априла 1945. године, која се тичу унапређивања живота у разним областима, као што су: народно здравље и социјална политика, просвјета и култура, исхрана, пољопривреда, шуме и руде, трговина и индустрија, итд.¹² И ови подаци говоре о веома разгранатој, интензивној и богатој дјелатности ондашњег највишег органа власти у Црној Гори.

Међу оволиким мноштвом позитивних интервенција, посебно мјесто заузимају Упутства за организацију и рад народноослободилачких одбора, која је Извршни одбор ЗАВНО Црне Горе и Боке издао већ 26. новембра 1943. године, само десетак дана након свог конституисања.¹³ Анализа Упутстава упућује на закључак да је у њих уткано искуство из рада НОО, али и сазнања садржана у до тада познатим прописима о организацији и раду органа народне власти у Црној Гори и на ширем подручју земље. При томе се у првом реду мисли на Фочанске прописе и на фебруарска Упутства Покрајинског НОО за Црну Гору и Боку из 1942. године, као и на Упутства за избор представника народних власти која је 22. јула 1941. године издала Привремена врховна команда у Црној Гори, затим на тзв. Септембарске прописе о организацији и задацима НОО 1942. године. Ради примјера наводимо право гласа, које има „свако лице, мушког и женског пола, које је навршило 18 година“, организациону структуру НОО, начин избора и опозива делегата и одбора, судску дјелатност НОО итд.¹⁴ Ова Упутства, даље, означавају основне задатке и крајњи циљ органа револуционарне власти од најниже до највише инстанце. Просто је невјероватно да се са толиком прецизношћу говори о најразноврснијим питањима из рада органа народне власти, мада је висока правна култура и до тада карактерисала рад

¹¹ Исто, стр. 82—94.

¹² Др Зоран Лакић, ЦАСНО — Црногорска антифашистичка скупштина народног ослобођења 1944 — 1945 — Збирка докумената, Цетиње 1975, стр. 16—17.

¹³ З. Лакић, ЗАВНО..., стр. 109—121.

¹⁴ Исто.

органа народне власти, према којој ће један страни научник међународног угледа изразити своје дивљење констатацијом да су неке њене одлуке већ 1941. године формулисане „језиком Комунистичког манифеста“. Надаље, Упутства указују на постепени и коначни пут реализације јасно означене револуционарне трансформације друштва. У том смислу Упутства од 26. новембра 1943. године представљају и теоријску основу за нова виђења револуционарних токова, због чега ће се по њима радити све до краја ослободилачког рата 1945. године. Најзад, она упозоравају да се стално има у виду „да НОО нијесу бирократске установе, које ће се учаурити у канцеларијском пискарању, већ да су то органи народноослободилачке борбе од чијег свестраног, темељитог и преданог рада зависи њен успјех“.¹⁵

У наведеним програмским документима ЗАВНО Црне Горе и Боке, за која смо констатовали да имају карактер манифеста народноослободилачке борбе, битна су два основна питања:

- однос према заједништву и заједничкој држави и
- положај Црне Горе у њој.

Ова питања углавном доминирају и у раду других земаљских вијећа народног ослобођења. Тако се Словенски народни ослободилачки свет изјашњава за „слободну и уједињену Словенију у слободној и демократској Југославији“;¹⁶ ЗАВНО Хрватске изражава „непоколебљиву вољу за заједничким животом с осталим народима у Демократској Федеративној Југославији” — „истински равноправној и стога први пут заиста братски уједињених“ народа „на основу стварне демократије и пуне националне равноправности“;¹⁷ ЗАВНО Босне и Херцеговине оцјењује да је кроз борбу „постало јасно да је само федерална Босна и Херцеговина чврст ослонац изградње братских односа Срба и Хрвата уопште“.¹⁸

Панорама изложених ставова говори да су ови органи настајали самостално, али да се увијек и свуда водило рачуна о цјелини заједнице.

У програмским документима ЗАВНО Црне Горе и Боке, који су одушевљено прихваћени на колашинској скупштини, третира се питање заједништва, односно заједничке државе којој се тежило кроз ослободилачку борбу и договоре учињене на скупштинама земаљских вијећа, које су претходиле II засједању АВНОЈ-а.

Заједништво, под којим подразумејемо југословенство и нову Југославију, било је не само опредјељење црногорског народа од првих дана ослободилачке борбе већ и значајан мобилизаторски фактор у јачању НОП-а за све вријеме његовог трајања. Једна од пет познатих одлука Среског НОО у Беранама

¹⁵ Исто.

¹⁶ Слободан Нешовић, *Стварање нове Југославије*, Београд 1981, стр. 253.

¹⁷ Исто 443.

¹⁸ Исто 446.

јула 1941. године регулише да се на ослобођеној територији истиче „као застава — југословенска тробојка“.¹⁹ Бројна су документа партијског, војног и другог поријекла у којима се ово питање третира на сличан начин. У школским програмима, нарочито за предмете матерњег језика, географије и историје, такође се инсистира на заједничком, на ономе што је зближавало наше народе кроз историју. У том Контетсту гледано, занимљиво је истаћи да се инсистира на обавезном пјевању химне „Хеј Словени“ — у интегралном тексту — пригодом отварања све већег броја нових школа на ослобођеној територији.²⁰ Најзад, прогласи који су упућивани народу, као и друга документа којима се комуницирало, завршавају се борбеним паролама у којима доминира опредјељење за заједништво и заједничку државу равноправних народа. Југославија је поступно и интензивно постајала израз свијести опредјељеног народа.

Тај став доминира у Резолуцији о оснивању ЗАВНО Црне Горе и Боке од 16. новембра 1943. године, у дијелу у коме се одаје признање НОВ и ПОВ Југославије уз констатацију да је она „једина оружана сила наше свете борбе за слободу“ и да „не постоји никаква дуга оружана организација која води борбу против окупатора, и ма под којим се именом и формом појављивала изван редова НОВ и ПОЈ, свака таква организација уперена је против интереса црногорског народа и народа Боке, као и свих народа Југославије“.²¹ АВНОЈ је означен као једини прави политички представник свих народа Југославије, у свим питањима од међународног и унутрашњег интереса. Даље се манифестују жеља и одлучност делегата да не буде повратка на старо и „да југословенска избјегличка влада нема никаквог права да ма у ком облику заступа или представља црногорски народ и народ Боке“, у чему се јасно испољава ослободилачка и класна компонента.²² Најзад се изражава приврженост народа братству и јединству као најсолиднијем темељу народне демократске федеративне Југославије, братске заједнице свих југословенских народа. Управо зато се изражава „неограничено повјерење АВНОЈ-у — једином представнику југословенских народа и политичком руководству народноослободилачке борбе“, како се каже у Прогласу делегата I засједања ЗАВНО Црне Горе и Боке.²³

У каснијим документима црногорског партизанског парламента даље се разрађују основна начела о заједништву. Оно се третира као жива материја која није једном заувјек дата. Стално се усавршава и изграђује, премда је основна нит авнојевска.

Тако се у Уставу Народне Републике Црне Горе каже да је „противан Уставу НРЦГ, сваки акт који је на њеној територији

¹⁹ Др З. Лакић, *Народна власт . . .*, стр. 71

²⁰ Др Зоран Лакић, *Просвјета у политици НОП-а у Црној Гори 1941—1945*, Часопис за савремену повијест, Загреб бр. 1/1984.

²¹ З. Лакић, *ЗАВНО . . .*, стр. 90.

²² Исто.

²³ Исто, стр. 82.

уперен противу суверености, равноправности и националне слободе црногорског народа и Народне Републике Црне Горе, као и осталих народа Југославије и осталих народних република ФР Југославије“.²⁴

Питање положаја Црне Горе у наведеној Резолуцији дефинисано је тако што се формира ЗАВНО Црне Горе и Боке „као највиши политички израз чврстог јединства нашег (црногорског) народа“, чији је основни задатак „јачање и сједињавање свих напора црногорског народа и народа Боке за извојевање коначног ослобођења и стварање свих услова за пуну слободу нашега народа у братској заједници са свим осталим народима Југославије“. И, коначно, у Резолуцији се закључује да ће у новој Југославији „народ Црне Горе и Боке уживати пуну националну слободу и равноправност, представљајући један од стубова те заједнице“.²⁵

Питање положаја Црне Горе постављено је у политици КПЈ много раније. Истина, и КПЈ је било потребно доста времена да би формулисала свој став о националном питању на начин који ће јој обезбиједити руководећу улогу у окупљању национално обесправљених и социјално угњетених маса. У сваком случају, правилан став КПЈ о националном питању и изјашњење за федеративно уређење земље услиједили су у тренуцима одлучујућих опредјељења народа — и према окупатору и према поретку међуратне Југославије. Ти се ставови КПЈ одражавају кроз институционализацију НОП-а у Црној Гори. Није случајно што се омладинска организација у Црној Гори још у 1941. години назива — Црногорска народна омладина, а пионирска организација — Црногорски дјечији народноослободилачки покрет, што се позориште створено у рату назива — Црногорско народно позориште, а народноослободилачке бригаде, макар биле и пролетерске (као револуционарне у смислу интернационалног) називају — црногорским. Најзад, и партизански парламент има тај префикс — Црногорска антифашистичка скупштина народног ослобођења, а од 1945. године — Црногорска народна скупштина.

Тај захтјев за посебним третманом црногорског народа и равноправним положајем Црне Горе разрађује се и дограђује уз свенародну подршку, али и уз евидентан отпор остатака буржоаске реакције. До коначног обликовања положаја Црне Горе у Демократској Федеративној Југославији — ваљало је претходно одговорити и на питање односа Црне Горе и Србије, с обзиром на заједничко народно поријекло и чврсте историјске везе двије самосталне државе; најзад, с обзиром на историјску народну свијест која се формирала под одређеним условима. При томе мислимо на занимљиву дебату која је о овим питањима вођена, како на III засједању ЗАВНО у Колашину — јула 1944. године, тако и на засједању Велике антифашистичке скупштине народног ослобођења Србије у Београду новембра 1944. године. — По-

²⁴ Устав Народне Републике Црне Горе, Цетиње 1947, чл. 11.

²⁵ З. Лакић, ЗАВНО..., стр. 87.

што су ови догађаји већ обрађени у нашој историографији,²⁶ ваљало би само констатовати да су црногорски сепаратисти покушали да у федеративној Црној Гори виде сепаратну Црну Гору, а да су остаци буржоаске реакције у федеративној Југославији видјели Црну Гору без икакве аутономије. Одговор и једним и другим био је сљедећи: „Наш народ хоће слободну Црну Гору у слободној демократској и федеративној Југославији. Он хоће такву Црну Гору, у којој ће он сам одлучивати преко својих слободно изабраних народних представника — о свим питањима политичког, привредног и културног живота“.²⁷

Потребно је, на крају овог излагања, истаћи да изградња федералне Црне Горе никада није супротстављена југословенству и заједничкој држави југословенских народа. Напротив, било је примарно осјећање припадности већој државној заједници, што се не може тумачити неповјерењем у сопствене снаге и перспективу, већ сталним његовањем и развијањем увјерења (које постаје саставни дио свијести) да је нова Југославија животна потреба за све њене народе“, да је „историјска нужност без које је слобода појединих њених народа немогућа“. Све то говори да је у први план истицан општи југословенски интерес, који је био услов посебног и појединачног интереса сваког народа и сваке религије. У њега је уткана солидарност, јер је снага била мала; кроз њега се потенцира и афирмише заједничко јер су опасности биле велике и сталне. На тим принципима се гради и развија југословенство, које је било у највећој кризи 1941. године, коју КПЈ превазилази политиком братства и јединства, битном компонентом и тековином НОР-а и револуције.

ЗАВНО Црне Горе и Боке је највећи израз специфичности револуционарних токова у Црној Гори. У исто вријеме ЗАВНО је и највећи израз југословенске револуционарне трансформације и одређености. Не само зато што се конституише на основу одлука АВНОЈ-а и што ради по његовим инструкцијама већ и по томе што је то ЗАЈЕДНИЧКО градио од првога дана НОР-а и револуције. Поновимо још једном да се црногорски народ устаничког јула 1941. године и касније једнако борио за Црну Гору и Југославију. Буржоаски режим међуратне Југославије био је с разлогом омражен у народу, али никако и никада Југославија као заједничка држава. ЗАВНО Црне Горе и Боке, најзад, израз је заједничког и због тога што израста на револуционарним и слободарским традицијама црногорског народа и других наших народа.

Ставови ЗАВНО Црне Горе и Боке на његовој оснивачкој скупштини у Колашину 15. и 16. новембра 1943. године, односно одлуке којима се регулише положај Црне Горе у новој Југославији и посебно респект и уважавање са којима се оне третирају и прихватају на II засједању АВНОЈ-а, као и начин на који се

²⁶ Др З. Лакић, *Народна власт у Црној Гори 1941—1945.*

²⁷ АИИТ VII 2—3 /44/.

све то обликује у документима АВНОЈ-а, ставови ЗАВНО о заједништву — наишли су на свенародну подршку у Црној Гори. Посебно је значајна подршка црногорских интелектуалаца, због њиховог историјски јаког утицаја на народно расположење и на чињеницу да се такав став са уважавањем примао у иностранству, како од нашег живља тако и (још више) од међународног јавног мњења, укључујући ту и званично мњење. Ове одлуке не само што значе учвршћивање и осигурање остварених тековина борбе већ су и отвориле могућност даљег успона народне власти и НОП-а у цјелини. Као такве, оне представљају нови квалитет у развоју народне власти у Црној Гори, јер обезбјеђују црногорском народу право да сам одлучује о својој судбини и да сноси одговорност за њу.

На крају, да се подсјетимо слједеће историјске чињенице: године 1937. Тито је оцјењивао и писао да „није сада вријеме дискутовати о томе да ли постоји у Црној Гори национално питање или не.²⁸ Али већ на почетку ослободилачке борбе Тито је истицао да је управо правилно рјешење националног питања услов успјешне борбе и њеног побједоносног завршетка. То је оквир расправе о положају посебног у општем и њиховом међусобном односу. Не само у току НОР-а и револуције већ и у каснијем процесу револуционарне трансформације.

Dr Zoran Lakić

ZAVNO DU MONTÉNÉGR0 ET DE BOKA UNE
NOUVELLE QUALITÉ DANS LE DEVELOPPEMENT
DE L'AUTORITÉ NATIONALE EN 1943.

Resumé

Le Conseil national antifasciste de libération nationale (ZAVNO) du Monténégro et de Boka fut constitué à Kolašin (Kolachine) en mi-novembre 1943, en temps de pleine montée du mouvement de libération nationale. Il y en avait, en ce temps-là, un grand territoire libre au Monténégro qui embrassait 2/3 du territoire de celui d'aujourd'hui. Ce Conseil était l'organe le plus représentatif du mouvement de libération nationale au Monténégro à partir de novembre 1943 jusque la libération définitive du Monténégro au début de 1945. C'est pourquoi il occupe une place éminente dans l'histoire de la guerre de libération nationale et la révolution du peuple monténégrin.

²⁸ Др Зоран Лакић, *Титова иницијатива у изградњи револуционарне власти у Црној Гори*, „Споне“, Никшић, бр. 1/1980.

Dans les documents programmatiques de ZAVNO du Monténégro et de Boka qui furent adoptés à l'Assemblée à Kolašin, on traite les problèmes essentiels de la guerre de libération nationale, de sa situation dans la nouvelle Yougoslavie vers laquelle on cherchait à atteindre par la lutte de libération et par les relations avec les autres peuples de la Yougoslavie. ZAVNO du Monténégro et de Boka est la plus grande expression de spécificité des cours révolutionnaires au Monténégro. De même il est la plus grande expression de la transformation révolutionnaire yougoslave. Cela n'est pas dû seulement au fait de sa constitution à la base des décisions de AVNOJ (Conseil anti-fasciste de libération nationale de Yougoslavie) et de son agissement suivant ses instructions mais aussi à son élévation au procès sur ces mêmes bases dès les premiers jours de la guerre de libération nationale et de la révolution. ZAVNO du Monténégro et de Boka est une expression de collectivité grâce à son élévation sur des traditions libérales et révolutionnaires du peuple monténégrin qui luttait en même temps pour le Monténégro et pour la Yougoslavie. La formation du Monténégro fédéral ne fut jamais en contrariété à la Yougoslavie et à l'Etat commun des peuples yougoslaves. Par contre, le sentiment d'appartenir à une plus grande communauté en était primaire. Une telle attitude du Monténégro était une expression de confiance en ses propres forces et une assurance inébranlable que dans une communauté plus large son intégrité territoriale et son identité nationale ne peuvent pas être menacées.